RISCUL SOCIAL – GENERATORUL RAPORTURILOR DE PROTECȚIE SOCIALĂ

Ina ODINOKAIA,
doctorand, lector universitar la Catedra Drept Public,
Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți

Recenzent: ***Nicolae ROMANDAŞ,***
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

RÉSUMÉ

Cet article représente une incursion dans la littérature de spécialité française roumaine russe et moldave par l'intermédiaire de laquelle nous avons réalise cet étude, en ce qui concerne les risques sociaux, qui constituent la base des rapports de la sécurité sociale. L'analyse des risques sociaux nous a permis de miroiter leurs particularités, d'mettre en relief les risques les plus importants qui mènent a l'apparition de ces rapports. D'autre part elle nous aide à présenter les opinions doctrinaires en ce qui concerne leur classification et formuler une définition propre.

William Beveridge, în celebrul său *Raport*, definește securitatea socială ca fiind „un ansamblu de măsuri adoptate de Stat pentru a proteja cetățenii împotriva riscurilor care se vor concretiza individual şi care nu vor înceta niciodată să existe, oricât de bună ar fi situația societății în care aceştia trăiesc".[1] Din această definiție observăm că securitatea socială constituie „un mecanism interpus între o situație potențială de risc prezentă şi o situație corigibilă, şi, poate, evitabilă, de dezastru, adunând resurse care să garanteze mecanismul".[2]

Opiniile prezentate ne determină să susținem că expresia *securitate socială* vizează „repararea consecințelor unor evenimente denumite *riscuri sociale*"[3], afirmație rezultată şi din prevederile *Convenției OIM 102/1952 cu privire la securitatea socială (standarde minime),* unde sunt enumerate evenimentele pe care le calificăm drept riscuri sociale: boală, maternitate, accident de muncă, boală profesională, şomaj, invaliditate, bătrânețe, deces.[4]

Etimologic, cuvântul ***risc*** provine de la cuvântul francez *risque,* semnificând „pericol, primejdie, rizic".[5] Utilizat în domeniul securității sociale, acest termen capătă calificativul „social", devenind „risc social".

Definiția legală a conceptului este enunțată în art.1 din *Legea asistenței sociale*,[6] care prin *risc social* desemnează „pericolul pentru persoană sau familie de a fi afectată de consecințele economice negative ale pierderii potențialului fizic, statutului ocupațional sau social (boală, accident, dizabilitate, îmbătrânire, deces, maternitate, şomaj, inadaptare socială etc.)". Putem observa că definiția dată prin Legea asistenței sociale conceptului „risc social" îi conferă particularitățile sistemului de asistență socială.

Raportarea noțiunii „risc social" la sistemul de asigurări sociale îi modifică denumirea în „riscuri asigurate", găsindu-şi reglementarea în art.1 din *Legea privind sistemul public de asigurări sociale*[7] şi reprezentând orice „eveniment sau fenomen la a cărui producere structurile teritoriale ale Casei Naționale sunt obligate să facă prestațiile respective de asigurări sociale".

Conform *Dicționarului de dreptul securității sociale,* prin *riscuri sociale* înțelegem „evenimente mai mult sau mai puțin previzibile, legate de conduita umană şi de desfăşurarea vieții, modificând nevoile individului şi ale familiei sale".[8]

Pentru a scoate în evidență trăsăturile distinctive ale conceptului „risc social", considerăm necesară realizarea unei incursiuni doctrinare.

Studiind literatura de specialitate franceză, am sesizat că L.-C. Viossat consideră că conceptul „risc social" este evolutiv, fiind bazat pe normele prin care societatea subînțelege exigența de solidaritate şi incidența mecanismelor de garanții colective,[9] iar X.Pretot şi J.-J. Dupeyroux definesc „riscul social" în dependență de cauza survenirii şi efectele produse.

Pornindu-se de la cauza producerii, s-a afirmat că *riscurile sociale* sunt „riscuri inerente vieții sociale", iar pornindu-se de la efecte – „acele evenimente care au incidență comună asupra situației economice a indivizilor prin diminuarea veniturilor sau, invers, prin creşterea cheltuielilor".[10]

Expunându-se asupra acestor definiții, savanții români S.Ghimpu, A.Țiclea, C.Tufan accentuează că

definirea după efecte „constituie un criteriu relevant", criticând-o pe cea după cauză, deoarece „pare a fi extinsă de vreme", susținând că există „riscuri mai mult sau mai puțin inerente vieții sociale", dar care nu se „includ în lista evenimentelor luate în considerare prin politicile de securitate socială".[11] În viziunea acestor savanți, „riscurile sociale sunt acele evenimente care au incidență comună asupra situației economice a indivizilor prin diminuarea veniturilor sau, invers, prin creşterea cheltuielilor".

Doctrinarii ruşi definesc, cu unele nuanțări, *riscul social* ca fiind acel „eveniment posibil, a cărui survenire, de regulă, duce la pierderea totală sau parțială a capacității de muncă, rezultată cu pierderea salariului; majorarea cheltuielilor pentru întreținerea copiilor sau altor membri ai familiei incapabili de muncă; necesitatea asistenței medicale sau altor servicii sociale". [12, 13]

Un alt obiectiv, pe care ni l-am propus, îl constituie reliefarea particularităților riscurilor sociale. Astfel, E.Maciuliskaia, C.Dobromîslov menționează că trăsăturile distinctive, care ne permit să calificăm anumite evenimente drept riscuri sociale, sunt: condiționarea de către sistemul economic şi de către organizarea socială a muncii; consecințele de natură economică, rezultate din pierderea surselor de venit sau survenirea unor cheltuieli suplimentare; interesul din partea statului şi a societății de a neutraliza şi preveni consecințele survenirii acestor riscuri.[14]

Teoreticianul român C.Gîlcă caracterizează riscurile sociale prin prisma a trei aspecte: *individual, personal* şi *economic.*

Individualitatea riscului. Se referă la faptul că, pe lângă măsurile vizând soluționarea sau îmbunătățirea *situației societății*, există un al doilea nivel, care are în vedere *situația fiecărui individ* în parte, din perspectiva, evident sigură, că, deşi măsurile generale sunt încă în vigoare şi au o eficiență maximă, individul nu va înceta să fie afectat de situațiile de risc, care pot fi rezolvate prin acordarea unui ajutor individual.

Personalitatea riscului. Riscurile despre care vorbim au repercusiuni asupra persoanei indivizilor şi nu asupra patrimoniului lor. Ceea ce se are în vedere este incidența unui fapt sau a unei întâmplări asupra ființei umane ca atare şi nu asupra bunurilor şi drepturilor, a căror titulară este; incidența riscului asupra patrimoniului se ia în considerație doar în mod indirect, în măsura în care aceasta este sursa sau sprijinul individului.

Natura economică a riscului. Contrar celor expuse mai sus, riscurile pe care securitatea socială le are în vedere se comportă în aşa fel încât, odată devenite dezastre (concretizarea riscului), generează o defecțiune sau o insuficiență a resurselor economice personale, fie din cauza că produc diminuarea sau dispariția veniturilor normale sau obişnuite, fie că produc un exces anormal de cheltuieli care nu pot fi acoperite de aceste venituri; ajutorul acordat prin securitatea socială evaluează şi compensează deficiența şi/sau rezolvă excesul. Despre aceste situații se poate vorbi, prin transfer, ca despre nişte „situații de necesitate" sau ca despre nişte „necesități" şi se poate spune că acestea, şi nu riscurile, sunt cele care reprezintă obiectul protecției,[15] terminologie acceptată numai dacă se ține seama de faptul că, în general, securitatea socială presupune o nevoie prin însăşi producerea riscului. Altfel, atunci când concepem nevoia în singularitatea sa, transferăm riscul pe plan secund, favorizând tendința de a egala – prin creştere sau scădere – protecția în fața necesității, independent de riscul care, în concluzie, ar fi principala cauză.

Riscurile cu efect dublu, menționate mai sus, sunt numeroase: dacă dau naştere unei incapacități de muncă şi deci unei problematici a veniturilor derivate din aceasta; boala sau accidentul de muncă, prin perioada de timp pe care o implică, creează cheltuieli extraordinare legate de recuperarea fizică. Alte riscuri, în schimb, constau în autentice privațiuni ale veniturilor, cum ar fi şomajul forțat, în timp ce altele se traduc printr-o simplă creştere a cheltuielilor, cum ar fi sarcinile familiale.

Este important ca riscurile sociale să fie raportate la o perioadă istorică, la o anumită țară şi să se conformeze unui *ideal de acoperire*[16] de care încearcă să se apropie sistemul pozitiv al fiecărui stat.

Analizând ce înțeleg aceşti savanți prin *idealul de acoperire,* observăm că ei se referiră la evenimentele care sunt considerate importante într-un stat la o anumită etapă de evoluție istorică şi, *de facto*, sunt enumerate în *Convenția OIM 102/1952 cu privire la normele minime de securitate socială*[17] – boala, maternitatea, accidentul de muncă şi boala profesională, şomajul, invaliditatea, bătrânețea; decesul; obligațiile familiale – urmând să fie prevenite sau compensate prin diferite mecanisme statale.

Diversitatea riscurilor sociale a generat necesitatea grupării acestora.

În acest sens, E.Maciuliskaia, C.Dobromîslov, bazându-se pe natura obiectivă şi influența asupra capacității de muncă a cetățenilor, asociază *riscurile sociale* în 4 grupe: *economice* (şomajul); *fiziologice* (pierderea parțială sau totală a capacității de muncă; sarcina şi lăuzia, bătrânețea, decesul); *de producție/ muncă* (accidentul de muncă, boala profesională); *demografice şi sociale* (familiile cu mulți copii, familiile monoparentale, orfanii).[18]

Riscurile economice şi demografice nu influențează direct asupra capacității de muncă a persoanei, dar

lipsa îndelungată a activității de muncă condiționează, indubitabil, diminuarea nivelului de trai al şomerului şi al familiei sale, precum şi reducerea competențelor profesionale. Sporirea cheltuielilor, cauzate de mărirea numărului membrilor familiei, poate înrăutăți calitatea hranei, odihnei şi a altor condiții de trai al familiei, influențând şi asupra sănătății.

S.Ghimpu, A.Țiclea, C.Tufan, axându-se pe posibilitatea persoanei de a dobândi „un venit normal dintr-o activitate profesională", clasifică riscurile sociale în *riscuri fizice* şi *riscuri economice.*

Riscurile fizice apar atunci când forța de muncă este alterată, redusă sau pierdută. Aceste riscuri pot fi *de origine profesională* (accident de muncă, boală profesională) şi *de origine extraprofesională* (boală, maternitate, invaliditate, bătrânețe, deces, văduvie).

Riscurile economice sunt generate de situațiile în care forța de muncă, fără a fi alterată, este imposibilă de exercitare, cauza fiind lipsa locurilor de muncă disponibile; este cazul şomerilor.

Există, de asemenea, riscuri care constau în reducerea nivelului de trai prin creşterea cheltuielilor în situații excepționale, de exemplu, cumpărarea de medicamente în caz de boală, majorarea chiriilor în anumite perioade etc.[19]

C.Gîlcă, conducându-se de aspectele prezentate mai sus, clasifică riscurile sociale în: *individuale, personale* şi *de natură economică.*

L.-C. Viossat asociază riscurile sociale în cinci grupe: *riscuri legate de sănătate* (boala, invaliditatea, accidentul de muncă, boala profesională); *riscuri legate de întreținere* (bătrânețea, decesul întreținătorului); *riscuri familiale* (maternitatea, familiile monoparentale, familiile cu mulți copii, orfanii); *riscuri legate de activitatea de muncă* (şomajul, inadaptarea profesională); *riscuri „diverse"*– includ asistarea săracilor, delicvenților, foştilor deținuți, victimelor de război, victimelor violenței criminale şi ale calamităților naturale.[20]

Într-un alt articol, acelaşi autor evidențiază patru „ramuri" de riscuri sociale: *riscuri legate de asigurarea bolilor, maternității, invalidității şi decesului; riscuri de bătrânețe; riscuri legate de accidentele de muncă şi bolile profesionale; riscuri legate de prestațiile familiale*.[21]

Înțelegerea conceptului „*risc social"* este importantă, deoarece această noțiune constituie o categorie fundamentală pentru protecția socială, determinând subiectele raporturilor de protecție socială, sursele de finanțare şi alte particularități distinctive ale sistemului.

Caracteristic pentru riscurile sociale este faptul că persoana /familia nu poate anihila independent efectele survenirii lor, fiindcă sunt generate de condiții obiective de natură social-economică şi sunt dependente de activitatea de muncă.

Economia de piață nu creează mecanisme destinate apărării populației contra riscurilor sociale, întrucât sunt costisitoare şi nu aduc venit. Această sarcină îi revine statului, ce a atins o anumită etapă de dezvoltare social-economică şi este pe calea transformării sale într-un „stat al bunăstării".

Sintetizând viziunile doctrinare prezentate, considerăm că *riscurile sociale constituie evenimentele previzibile sau imprevizibile, a căror survenire condiționează incapacitatea temporară sau totală de muncă şi, drept rezultat, diminuarea sau pierderea surselor de venit, precum şi evenimentele care necesită venituri suplimentare sau alte forme de asistență sau asigurare socială.*

În opinia noastră, clasificările riscurilor sociale pot fi completate cu divizarea în *riscuri asigurate* şi *riscuri neasigurate.*

Riscurile asigurate, care sunt tipice sistemului de asigurări sociale, *constituie evenimentele sau fenomenele la a căror producere organele de asigurare socială competente sunt obligate să acorde prestațiile sau serviciile de asigurări sociale.*

Specificul acestor riscuri rezultă din faptul că persoana, fiind salariat, a prevăzut posibilitatea survenirii lor, de aceea, prin intermediul sistemului de asigurări sociale, a contribuit la fondurile sociale, în proporțiile stabilite de legislație, şi în baza acestora va beneficia de prestații sau servicii de asigurări sociale.

Riscurile neasigurate sunt evenimente imprevizibile, ale căror consecințe economice negative se răsfrâng asupra persoanei sau familiei, condiționând pierderea potențialului fizic, statutului ocupațional sau social.

Riscurile neasigurate constituie pilonul sistemului de asistență socială, care, spre deosebire de cel al asigurărilor sociale, fundamentat pe principiul contributivității, este bazat pe principiul solidarității sociale, unde prestațiile şi serviciile sociale sunt stabilite pe baza criteriului necesității, categorial sau nominativ.

Argumentele creionate ne permit să evidențiem următoarele particularități distinctive ale riscurilor sociale: *caracterul social al riscului; caracterul patrimonial,* deoarece sunt considerate importante pentru societate doar acele riscuri care condiționează generarea sau pierderea surselor de venit; *caracterul previzibil al riscurilor asigurate* şi *caracterul imprevizibil al riscurilor neasigurate*.

Note:

[1] *Asigurare socială şi servicii aliate. Raportul lui William Beveridge* (1942). http://www.freewebs.com/polsoc/Raportul%20Beveridge%201942%20%20RO.doc.

[2] C.Gâlcă. *Conceptul de securitate socială* // Revista de dreptul muncii şi securităţii sociale, Anul I, 2008, nr.1, p.12-21.

[3] S.Ghimpu, A.Ţiclea, C.Tufan. *Dreptul securităţii sociale.* – Bucureşti: ALL Beck, 1998, p.7.

[4] *A se vedea: Конвенция 102 о минимальных нормах социального обеспечения***,** дата вступления в силу 27.04.1952 // Международная Организация Труда, Конвенции и рекомендации (1919-1956), Том I. Международное Бюро Труда, Женева, p.1055-1086.

[5] *DEX online* // http://dexonline.ro/search.php?lexemId=49226

[6] *Legea asistenţei sociale***,** nr.547 din 25.12.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.042.

[7] *Legea privind sistemul public de asigurări sociale,* nr. 489 din 08.07.1999 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.1-4.

[8] D.Ţop. *Dicţionar de dreptul securităţii sociale.* – Bucureşti: Rosetti, 2006.

[9] *A se vedea:* L.C. Viossat. *Protection sociale et institutions sociales.* // *La protection sociale en France. Les notices.* Crucifix I.,Buttin C.M., Even M.T. (coord.). La documentation Française. – Paris, 1995, p.51-56.

[10] X.Pretot, J.-J. Dupeyroux. *Droit de la securite sociale.* 9e edition. – Paris: Dalloz, 2000, p.5-7.

[11] S.Ghimpu, A.Ţiclea, C.Tufan. *Dreptul securităţii sociale.* – Bucureşti: ALL Beck, 1998, p.7.

[12] Е.Е. Мачульская. *Социальный риск как объективная основа социального обеспечения* // Вестник Московского университета, 1999, nr.1, p.493.

[13] Е.Е. Мачульская, К.В. Добромыслов. *Право социального обеспечения:* Учебное пособие + Практикум. – Москва: Книжный Мир, 2006, p.13.

[14] *A se vedea:* Е.Е. Мачульская. *Социальный риск как объективная основа социального обеспечения*, p.23-30.

[15] *A se vedea:* C.Gâlcă. *Conceptul de securitate socială,* p.12-13.

[16] *Ibidem.*

[17] *Asigurare socială şi servicii aliate. Raportul lui William Beveridge* (1942). http://www.freewebs.com/polsoc/Raportul%20Beveridge%201942%20%20RO.doc.

[18] *A se vedea:* Е.Е. Мачульская, К.В. Добромыслов. *Право социального обеспечения:* Учебное пособие + Практикум, p.13.

[19] *A se vedea:* S.Ghimpu, A.Ţiclea, C.Tufan. *Dreptul securităţii sociale,* p.7.

[20] *A se vedea:* L.C. Viossat. *Protection sociale et institutions sociales.* // *La protection sociale en France. Les notices.* Crucifix I.,Buttin C.M., Even M.T. (coord.). La documentation Française. – Paris, 1995, p.51-56.

[21] *A se vedea:* L.C. Viossat. *La sécurité sociale.* // *La protection sociale en France. Les notices.* Crucifix I., Buttin C.M., Even M.T. (coord.). La documentation Française, p.51-56.

Din bibliografie:

1. N.Romandaş. *Dreptul protecţiei sociale.* – Chişinău: Universitas, 2004.

2. A.Ţiclea. *Dreptul securităţii sociale:* Curs universitar. – Bucureşti: Universul juridic, 2007.

3. A.Ţiclea, C.Tufan. *Dreptul securităţii sociale:* Curs universitar. – Bucureşti: Global LEX, 2005.

4. Е.Н. Голенко, В.И. Ковалёв. *Право социального обеспечения: вопросы и ответы.* – Москва: Юриспруденция, 1999.

5. К.Н. Гусов. *Право социального обеспечения:* Учебное пособие. – Москва, 1999.

6. М.Л. Захаров, Э.Г. Тучкова. *Право социального обеспечения России.* 3е изд. – Москва: Wolters Kluwer, 2004.

7. М.В. Лушникова, А.М. Лушников. *Курс права социального обеспечения.* – Москва: ЗАО, Юстицинформ, 2008.